

INLEIDING

Dit nummer van Ethiek en Maatschappij is volledig gewijd aan de relatie tussen sociaal-wetenschappelijk onderzoek en beleid. Meer specifiek wordt gefocust op de integratiethematiek en het bijhorende beleid en onderzoek. Deze thema's zijn 'hot': over de rol van sociaal-wetenschappelijk onderzoek inzake beleid wordt op wetenschappelijk niveau meer en meer gedebatteerd, maar ook de integratiethematiek verhit de gemoederen van wetenschappers en maatschappij. Meer en meer zien we dat politici beroep doen op wetenschappers en wetenschappelijk onderzoek, dat er publieke vraag is naar onderzoek, dat het beleid in een aantal programma's het belang van sociaal-wetenschappelijk onderzoek voor beleid aanstipt en wil aanmoedigen (denk bijvoorbeeld aan de 'steunpunten beleidsrelevant onderzoek'-Vlaamse Gemeenschap). Wetenschappelijk onderzoek lijkt steeds meer aan aanzien te winnen en het lijkt daardoor – foutievelijk - alsof we naar een evidence-based policy gaan. De praktijk is echter complexer. De relatie tussen wetenschap en beleid is ingewikkeld, sommigen spreken over twee culturen, beiden beïnvloeden elkander rechtsreeks en onrechtstreeks. Er bestaan ook verschillende visies over de relatie tussen de twee, over de mate waarin ze interageren, wat hun taken zijn, betreffende verantwoordelijkheden van beleidsmakers en wetenschappers, etc.. Dit nummer beoogt de complexiteit van de relatie sociaal-wetenschappelijk onderzoeksbeleid te tonen. De bedoeling is niet tot een pasklaar antwoord te komen, eerder worden de pijnpunten van de relatie blootgelegd.

De integratiethematiek biedt een interessant uitgangspunt om de complexiteit van de verhouding wetenschapsbeleid te bekijken. Recente gebeurtenissen zoals bijvoorbeeld de racistische moorden in Antwerpen, de MP3-moord in Brussel hebben de aandacht voor thema's als racisme, veiligheid, criminaliteit weer aangewakkerd. Deze twee gebeurtenissen waren aanleiding voor het tegelijkertijd (opnieuw) ontstaan van discussies over jongerencriminaliteit, met een focus op allochtone jongeren, en een discussie over de effecten van racisme en extreem-rechts denken. Er is in België ook al veel onderzoek gebeurd naar deze thema's. Het integratiebeleid is onderhevig aan verschillend discoursveranderingen. De laatste jaren zien we vooral een associatie met de veiligheidsproblematiek, het ontstaan van de idee dat het integratiebeleid heeft gefaald. De steile opmars van extreem-rechts maakt het debat er niet makkelijker op. Het thema integratie beroert de publieke opinie, is aanleiding tot wetenschappelijke en politieke polemieken en dwingt beleidsmakers tot een antwoord. Dit heeft op zijn beurt ook invloed op het wetenschappelijk onderzoek.

Er wordt in dit nummer ingegaan op de verschillende rollen die sociaal-wetenschappelijk onderzoek in beleid kan spelen, op de bedenkingen van onderzoekers, op de effectieve impact van onderzoek op beleid. Wat dat laatste betreft zijn de twee artikelen van Adam, Jacobs, Van Der Straeten, Brans & Swyngedouw in dit nummer zeer relevant. Deze bevatten een neerslag van de conclusies van het MOST-onderzoek naar de eigenlijke impact dat onderzoek over de integratie van allochtonen (meer specifiek arbeid en onderwijs) op het beleid heeft. Voor het eerst werd namelijk onderzoeksgeld uitgetrokken om na te gaan wat er met door de overheid besteld onderzoek gebeurt (in het vakjargon wordt hiernaar gerefereerd als 'knowledge utilization'). Er wordt ook ingegaan op de factoren die de impact van onderzoek op beleid bepalen en in welke fase van de beleidsontwikkeling wetenschappelijk onderzoek de meeste impact heeft.

Het artikel van Peter Scholten geeft ons een inzicht in de ontwikkeling van de verhouding wetenschap en beleid m.b.t. het Nederlandse immigrantenbeleid. Het behandelt de vraag waar de grenzen/het onderscheid tussen wetenschap en politiek liggen. Ook in Nederland zien we een vernieuwde interesse voor het integratiedebat, met de daaraan-gekoppelde polemieken en discourswijzigingen.

De relatie sociaal-wetenschappelijk onderzoek-beleid betreft geen eenrichtingsverkeer. Wetenschap en beleid mogen dan wel twee verschillende culturen zijn met eigen belangen, praxis en waarden, er is ook een duidelijk zichtbare kloof tussen de twee, maar in de praktijk blijken ze ook veelal vermengd. Net dit maakt het debat zo moeilijk. Dit maakt Albert Martens' betoog voor een Lat-relatie dan ook interessant. In zijn uitleiding bij dit themanummer laat hij zijn gedachten gaan over dit thema en schetst hij op basis van zijn ervaringen een (kritisch) beeld van de complexe interactie en de praktijk van onderzoek naar integratie en beleid.

Beleid en politiek beïnvloeden in belangrijke mate het sociaal-wetenschappelijk onderzoek: welke thema's onderzocht moeten, wie dat mag doen (belangrijk hierbij is dat verzuiling nog steeds een belangrijke rol speelt in universiteiten), hoeveel geld naar welk soort onderzoek gaat, of een onderzoek al dan niet verlengd wordt, wat er met de onderzoeksresultaten gebeurt, wie als gerenommeerd expert wordt gezien, etc.. Beleidsmakers bepalen onder andere welke problemen politiek worden, m.a.w. welke maatschappelijke problemen op de politieke agenda worden geplaatst ('agenda-setting'), welke problemen 'issues', oftewel kwesties, worden. Bepaalde gebeurtenissen, zoals bijvoorbeeld de mp3-moord, kunnen aanleiding zijn tot het ontstaan van een kwestie, een bepaald fenomeen krijgt plotseling alle aandacht (in dit geval steaming en zinloos geweld). Er wordt een –liefst dringend-antwoord verwacht op beleidsniveau. De publieke opinie speelt hierin een grote rol (vandaar ook de stijging van het aantal onderzoeken naar de publieke opinie m.b.t. x of y), en er is soms sprake van 'moral panic' (wat aanleiding is tot onderzoek naar de eigenlijke situatie, de vraag of het probleem inderdaad is zoals het gepercipieerd wordt in de publieke opinie).

Dit beïnvloedt dan op zijn beurt de onderzoekswereld. Nieuwe onderzoeken worden besteld en maar al te vaak worden de bestaande onderzoeken over het hoofd gezien, wat tot grote frustratie leidt bij de onderzoekers. Doordat sociaal wetenschappers financieel ook bijna volledig afhankelijk zijn van de overheid (dit in tegenstelling met de 'harde' wetenschappen waar ook privé-financiering een grote rol speelt) heeft de overheid een grote impact op de onderwerpskeuze en de inhoud van onderzoeken. Verschuivingen in beleid en politiek discours hebben dus ook impact op wetenschappelijk onderzoek. Zo zien we de laatste jaren dat het integratievraagstuk op politiek niveau wordt gekoppeld aan het veiligheidsdiscours (de steile opmars van extreem-rechts lijkt hiervoor de grootste aanleiding te zijn), wat uiteraard ook gevolgen heeft voor het wetenschappelijk onderzoek naar de integratiethematiek. Temeer daar overheid en politiek steeds meer belang lijken te hechten aan wetenschappelijk onderzoek. We zien dan een 'boom' van onderzoeken naar onveiligheidsgevoelens.

Omgekeerd beïnvloedt onderzoek ook het beleid. Zo kan sociaal-wetenschappelijk onderzoek er ook voor zorgen dat bepaalde maatschappelijke problemen op de politieke agenda terechtkomen, of kan onderzoek een bepaald beeld bijstellen. Ze kan de aandacht vestigen op nieuwe verklarende factoren, andere verklaringmodellen, ze kan be-

weringen ontkrachten of bevestigen, een bepaald beleid schragen, in de kaart spelen of ontkrachten en soms aanleiding zijn tot een discourswijziging.

Het is duidelijk dat de interactie wetenschap/beleid niet zo eenvoudig is als ze op het eerste zicht lijkt, en dat daarin de belangen van wetenschappers, beleidsmakers en politici een belangrijke rol spelen. Sommige wetenschappers draaien meer mee op het beleids- en politiek niveau dan anderen, sommigen zijn er meer mee verweven dan anderen. Bepaalde wetenschappers plaatsen zichzelf meer tegenover het beleid, anderen helpen dan weer mee bij de uittekening van het beleid. Een aantal wetenschappers meent dat ze worden onderkend en dat er beleidsmatig onvoldoende gebruik wordt gemaakt van de bevindingen die uit hun onderzoek naar voor komen (de zogenaamde ‘underutilization’). Er ontstaan vragen als of, en welke bijdrage wetenschap aan kan beleid leveren, welke verantwoordelijkheid wetenschappers en beleidsmakers hebben en waar deze verantwoordelijkheden stoppen. Vragen over de mate waarin rekening moet worden gehouden met de impact van onderzoek en het bestellen daarvan, en de motieven voor het bestellen van onderzoek (denk bijvoorbeeld aan de rol die het onderzoek Van San speelt in het debat over allochtone jongeren, criminaliteit en stigmatisering, zie verder in dit nummer), vragen over de (on)afhankelijkheid van wetenschap en financiering. Verder is er discussie over de effecten en het gebruik van onderzoek. Onderzoek wordt soms gebruikt als excuus voor niet-handelen (‘het wordt onderzocht, we zijn ermee bezig’), tot het uitstel van beslissingen, als alibi. De organisatie van beleid en politiek, met de beperkte duur van een legislatuur, het belang van verkiezing en hervervkiezing, etc. leiden soms tot een gebrek aan continuïteit voor zowel beleid als wetenschap, wat een doordacht inhoudelijk debat en beleid bemoeilijkt. Wetenschappers klagen dat er bij beleidsmakers te weinig kennis is van het bestaande onderzoek en haar bevindingen, dat er vaak nieuw onderzoek wordt besteld naar een thema waar in het verleden al heel veel (onbenut) onderzoek naar werd gedaan, dat bepaalde stukken van de onderzoeksbevindingen worden losgesneden van hun context en eruit worden gelicht (door sommigen omschreven als de salami-techniek, voorbeelden zien we in het artikel van Adam) en dat wetenschappelijk onderzoek soms wordt gebruikt om bepaalde beleidsmaatregelen een ‘aura van wetenschappelijkheid’ te geven. Ook stellen onderzoekers zich de vraag in welke mate ze zelf kunnen worden verplicht tot een vertaling van hun onderzoek naar beleidsmaatregelen en tot het geven van beleidsaanbevelingen. Deze vertaling is overigens één van de pijnpunten in de relatie die wetenschappers met beleid hebben. We mogen overigens niet vergeten dat beleid een complex proces van debat, opinies, invloed en macht is, en dus geen rechtlijnig rationeel parcours van informatie-input en uitkomst (beleidsmaatregel). Stof tot nadenken en discussie dus. Dit themanummer wil dan ook een aanleiding tot discussie zijn en de verschillende problemen van de verhouding/interactie beleid en sociaal-wetenschappelijk onderzoek tonen.